

Bukovics Babett – Pavalacs András –
Tariska Andrea
*A koronavírus elleni oltással
kapcsolatos attitűdök hatása a társas
kapcsolatokra és az életmódra*

Bevezető

A koronavírus-világjárvány az élet számos pontján új kihívások elé állította az emberiséget. Mivel nem volt az elmúlt száz évben hasonló pandémia, a rá adott reakció különleges megmérettetést jelentett egészségügyi, gazdasági és társadalmi szempontból egyaránt. A világjárvány így méltán hasonlítható katasztrófahelyzetekhez. Több korábbi katasztrófa – legyen az természeti vagy emberi – utáni kutatás során megfigyelték, hogy az emberek egymáshoz fűződő viszonya változásokon esik át, és növekszik a szolidaritás mértéke, kialakul egy erősebb társadalmi kohézió.¹ Ugyanakkor születtek olyan kutatások és tanulmányok is, melyek az általános bizalom csökkenését mutatták ki a katasztrófákat követően.²

A koronavírus-járvány egy lassú lefolyású „katasztrófa”, ami több hosszú távú következménnyel kiegészülve nyomot hagyhat az emberiségen. A kormány által bevezetett, a koronavírus terjedésének lassítását és megfékezését célzó védelmi intézkedések sokszor bezárkózással és elkülönüléssel jártak, melyek negatívan hathattak a társas kapcsolatokra. Az ilyen jellegű és mértékű társadalmi elszigetelődés, aminek szemtanúi lehetünk 2020. márciustól, a társadalmi tőke fogyásához is vezethetett,³ ami

¹ Hommerich 2012; Calo-Blanco et al. 2017; Morgan–Wisneski–Skitka 2011; Cassar–Healy–Von Kessler 2017; Sibley et al. 2020; Thoresen et al. 2021.

² Fleming–Chong–Bejarano 2014; Kang–Skidmore 2018.

³ Putnam 2002.

összefüggésben van a másokba vetett bizalom mértékével.⁴ Ugyanakkor egy ellentétes hatás is érvényesülhetett, hiszen a Covid19 „katasztrófa” kapcsán is feltételezhető, hogy kialakult egy közös cél, az egymásnak való segítségnyújtás igénye, ezek által növekedhet az általános bizalom embertársainkban.⁵ Az orvostudományba vetett hit, illetve a Covid19 ellen megjelent oltások iránti bizalom megkérdőjelezésének megjelenésével megosztottság alakult ki (például a vírus jelenlétét elismerők és a „vírustagadók” között), ami azonban ismét a negatív irányba hajthatja társadalmi kohéziókat. Az utóbbi bomlasztó, negatív jelenség önmagában is elegendő a bizalom gyengüléséhez nemcsak általánosságban, hanem a közeli ismerőseink körében is.⁶

Azzal, hogy számszerűen milyen hatással volt a járvány a társas kapcsolatokra és bizalomra, nemzetközi viszonylatban már több kutatás foglalkozott. A OnePoll ezerfős észak-amerikai online kutatása szerint 2020 márciusáról 2021 szeptemberére az amerikaiak 16 százaléka három barátjától is megvált. Az oltott válaszadók közül pedig 14 százalék számolt be arról, hogy megszakította a kapcsolatot olyan barátjával, aki nem volt hajlandó felvenni a védőoltást.⁷ Egy másik, 2021 májusában készült kutatás szintén az amerikaiak nehéz helyzetéről tanúskodik: 47 százalékuknak legalább egy barátjával megszakadt a kapcsolata a megelőző egy évben, míg 9 százalékuknak legtöbb barátsága megszakadt. Ennek ellenpontjaként viszont 46 százalék új barátot szerzett 2020 és 2021 májusa között.⁸

A YouGov 2021-es adatközlése szerint a britek barátságait hasonlóképpen megviselte a pandémia: ötből két válaszadó kapcsolata szakadt vagy szűnt meg átmenetileg barátjával a járvány kitörése óta, 14 százalékuk pedig nem is tervezi újraéleszteni a megromlott kapcsolatot. A legintenzívebb változásokról a 16–24 éves korosztály számolt be. A krízis azonban növelte a kapcsolatok értékét a brit lakosok körében; 35 százalékuk gondolja úgy, hogy jobban értékeli baráti kapcsolatait, mint a járvány előtt.⁹

Az egyéni szinten túl a társadalmi kohézióra is hatással volt a járvány. A Pew Research 2021-es, 17 országban végzett telefonos kutatása szerint a vizsgált lakosok 61 százaléka gondolja úgy, hogy megosztottabbá vált nemzetük a járvány hatására, míg a válaszadóknak átlagosan csu-

⁴ Uo.

⁵ Thoresen et al. 2021.

⁶ Bjørnskov 2007; Brück et al. 2020.

⁷ OnePoll 2021.

⁸ Cox 2021.

⁹ YouGov 2021.

pán harmada érezte társadalmát összetartóbbnak, mint a járvány előtt. A járvány előrehaladtával, 2021-re azokban az országokban is a megosztottságot érzékelők kerültek többségbe, ahol a járvány elején még inkább erősebb integrációról számoltak be a korábbiakhoz képest. Megosztottságról a legnagyobb arányban az amerikaiak számoltak be (88 százalék), ami nem meglepő annak tudatában, hogy esetükben – ahogy korábban láttuk – akár a legszorosabb társas kapcsolatok, barátságok is viszonylag nagy számban bomlottak fel a Covid-járvány alatt.¹⁰

Hazánkban az eddig elérhető eredmények a családi kapcsolatok erősödéséről vagy változatlanóságáról és a baráti kapcsolatok enyhe visszaszorulásáról árulkodnak.¹¹ Egy hazai online lakossági kutatás során a minta 17,5 százaléka nevezett meg legalább egy olyan személyt, akit a járvány előtt még a fontos kapcsolatai közé sorolt, 2021 telén azonban már nem, és a leggyakrabban egy barátjuk „elvesztéséről” nyilatkoztak. A megromló kapcsolatok hátterében a járvány alatt tapasztalt eltávolodást és a találkozásra szánt idő hiányát említették a legnagyobb arányban, mely utóbbi a baráti kapcsolatok esetében még jellemzőbb válóoknak bizonyult.¹²

A kapcsolatok száma mellett a minősége is változott, a tízfokú skálán Herke és munkatársai enyhe, 0,21 pontos csökkenést regisztráltak a barátságok tekintetében, ami az átlagosnál nagyobb mértékben érintette a 30–39 éveseket, illetve a közép- és felsőfokú végzettségűeket.¹³ Vida és Popovics kutatása hasonló képet mutat: a válaszadók negyede számolt be arról, hogy romlott, ötödének viszont javult a kapcsolata környezetével a járvány alatt, míg a többség, (55,1 százalék) nem érzékelt változást. Tovább árnyalja a képet, hogy az egy háztartásban élőkkal pozitívabban alakult a megkérdezettek kapcsolata a pandémia alatt. A válaszadók többségének (60,9 százalék) változatlan maradt, több mint negyedének (28,8 százalékának) javult, tizedének pedig romlott a kapcsolata közeli családtagjaival.¹⁴ Bíró-Nagy és Szászi 2021 márciusában készített kutatása is arra a következtetésre jutott, hogy míg a családi és párkapcsolati kötelékek inkább erősödtek a járványhelyzet alatt, addig a baráti kapcsolatok, ha változtak (a lakosság 71 százaléka nem számolt be változásról), inkább az elhidegülés irányába mozdultak el.¹⁵ Ezek az elmozdulások azonban pár hónap

¹⁰ Pew Research Center 2021.

¹¹ Bíró-Nagy–Szászi 2021a.

¹² Herke–Albert–Dávid 2021.

¹³ Uo.

¹⁴ Vida–Popovics 2021.

¹⁵ Bíró-Nagy–Szászi 2021a.

elteltével mérséklődtek, 2021 őszén már csak a lakosság 9 százaléka számolt be barátságai elhidegüléséről és 15 százalék azok szorosabbá válásáról, ami a kapcsolatok lassú gyógyulásáról árulkodik.¹⁶

A kapcsolatoknak nemcsak a száma és minősége változott, de a kapcsolattartás módjai is.¹⁷ Míg a Covid19 előtt a válaszadók 60 százaléka tartotta személyesen a kapcsolatot legalább egy barátjával, addig ez a járvány alatt 42,7 százalékra csökkent. A lezárások nyomán a beszélgetések a valós térből a telefonvonalakra vagy az online térbe terelődtek át, a fiatalok vagy maradtak a személyes találkozóknál, illetve inkább chatfelületeken, az idősebbek pedig telefonon tartották a kapcsolatot hozzátartozóikkal, ismerőseikkel.¹⁸

Összeségében tehát a korábbi kutatási tapasztalatok egy, a családi kapcsolatokat erősítő, de a baráti kapcsolatokat gyengítő járványhelyzet képét festik le, mely nyomán a társadalmi kohézió is meggyengülhetett egyes országokban. Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy bemutassuk, hogyan változtak Magyarországon az emberek szokásai és baráti kapcsolatai a Covid19 előtti állapothoz képest az oltás felvétele előtt és azt követően, továbbá érintőlegesen megvizsgáljuk a Covid19 társadalmi kohézióra, bizalomra gyakorolt hatását. Vizsgálatunk kulcsmomentumait az alábbi három fő hipotézis mentén tudjuk rendszerezni.

Véleményünk szerint óriási fordulatot jelentett a társadalom tagjai számára a társas kapcsolataikban és a korábban kialakított életmódjukban a Covid19-világjárvány megjelenése. A félelem és a korlátozások miatti bezártság okán ideje nagy részét mindenki otthonában kényszerült eltölteni. Volt, aki könnyebben alkalmazkodott az új helyzethez, és volt, akit komolyabban megviselt.

Első hipotézisünk az volt, hogy az oltás felvételének lehetősége sokak számára jelentős felszabadulást jelentett. A magyarok újra nagyobb biztonságban érezhették magukat, és ismét nyitottabbá válhattak különböző programok látogatására, illetve a barátokkal, közeli ismerősökkel való találkozásra. Hipotézisünk alapján arra számítottunk, hogy fontos mérőföldkő volt az oltás felvételének lehetősége azok számára, akik éltek vele, és jelentősen megnövelte társas aktivitásukat.

Második hipotézisünk szerint a Covid19-oltás kérdése megosztotta a magyar társadalmat. Mind a Covid19 betegség, mind az ellene ki-

¹⁶ Bíró-Nagy-Szászi 2021b.

¹⁷ Jakopánecz 2021; Herke-Albert-Dávid 2021; Albert-Brys-Gerdán 2021.

¹⁸ Herke-Albert-Dávid 2021.

fejlesztett vakcinák meghatározták a mindennapok társalgási témáját. Oltásellenesek és oltáspártiak között gyakran alakulhatott ki konfliktus, és sok esetben akár barátságok szűnhettek meg az oltás körüli vita miatt.

Végezetül harmadik hipotézisünk az, hogy a koronavírus megjelenése az egymás iránti bizalmat is csökkenthette. Tapasztalataink szerint a Covid19 előtt nem volt olyan fontos elvárás a magyar társadalomban, hogy betegen, főleg fertőző betegen ne menjen valaki közösségbe, illetve óvja magát és másokat az esetleges átfertőződéstől, a világjárvány beköszöntével azonban ez alapvető elvárássá vált. Előzetes elképzeléseink szerint Covid19 hatására ez a kérdés felértékelődött, azonban az emberek több ízben találtak olyan esetekkel, amikor embertársaik nem figyeltek erre a hallgatólagos megállapodásra, és emiatt az egymásba vetett bizalom csökkent a téren, hogy fertőző betegen az emberek nem mennek közösségbe.

Módszertan

Kutatásunk alapvetően három módszertani stratégiára épít. Első lépésként a másodelemzés módszerét alkalmazva a koronavírus megjelenése óta a magyar felnőtt lakosság szokásváltozásait vizsgáltuk át egy, a Századvég Konzorcium által 2020. szeptember és december között készített, hatvanezer fős lakossági kérdőíves adatbázis néhány kérdését alapul véve.

A másodelemzésen túl 2022 júliusában kérdőíves kutatást végeztünk a magyar felnőtt lakosság körében ezer fő megkérdezésével. A felmérés véletlenszerű kiválasztáson alapult, a mintavételből fakadó torzulásokat iteratív súlyozással korrigáltuk a KSH 2016-os mikrocenzusa által közölt demográfiai arányoknak megfelelően, így az nem, kor, iskolai végzettség és településtípus szerint megfelel a magyar felnőtt lakosság eloszlásainak. Az elemzésben közölt adatok legfeljebb plusz-mínusz 3,1 százalékponttal térhetnek el a mintavételből fakadóan attól az eredménytől, amelyet az ország összes felnőtt lakosának megkérdezése eredményezett volna.

A kérdőív validálása érdekében, annak véglegesítése előtt hat félig strukturált interjút készítettünk szintén 2022. júliusban. Az interjúk a kérdőív kérdéseinek tisztázásában segítettek. Az interjúalanyok közt volt oltott, oltatlan, fiatal, idős, férfi, nő, oltásszkeptikus és olyan, aki bízik a Covid19-vakcinákban.

A Covid19-járvány aktivitásra gyakorolt hatása

A Századvég Konzorcium által 2020 őszén¹⁹ készített nagymintás kérdőíves felmérés részletesebben kitért a Covid19-járvány olyan, viselkedésre gyakorolt hatásaira, melyek a főbb tevékenységek (például munkába/iskolába, kulturális eseményekre járás, sportolás) és a kapcsolattartás gyakoriságának változására adnak választ. A felmérés rávilágított, hogy a Covid19-járvány előtti időszakhoz képest a legdrasztikusabban a barátokkal való találkozások gyakoriságát redukálták az emberek a Covid19 első és második hullámában: a hétfokú skálán átlag 1,5-1,6 pontot esett a barátokkal való találkozás gyakorisága. Míg 2020. március előtt a magyar felnőtt lakosoknak csupán 16,2 százaléka nem találkozott egyáltalán barátokkal, minden második ember viszont legalább heti egyszer, addig a járvány első két hullámában megfordult az arány: a megkérdezettek közel fele (az első hullámban: 49,4; a másodikban: 46,5 százalék) egyáltalán nem találkozott barátaival, ötöde (17,9; 20,9 százalék) minimum hetente. Hasonló mértékben (átlagosan 1,2-1,3 ponttal) csökkent a rokonlátogatás, valamint a kulturális események látogatásának gyakorisága (1,3 ponttal).

A Századvég felmérése rávilágított arra, hogy a Covid19 első hullámában csupán heti rendszerességgel (egyszeri vagy többszöri alkalommal) mozdultak ki otthonról valamilyen célból a magyar lakosok, ami alig lett gyakoribb a járvány második hullámában. Ez jelentős visszahúzódot jelentett, hiszen a világjárvány kitörése előtt a többség mindennap elhagyta otthonát.

A fizikai visszahúzódot párhuzamosan a közvetett kapcsolattartási módok előretörésére számíthatnánk, azonban ez nem így történt a Századvég nagymintás felmérése szerint: a telefonos kapcsolattartást lényegében nem befolyásolta a Covid19. Alig valamivel (0,1 ponttal a hétfokú skálán) nőtt a barátokkal vagy rokonokkal való telefonos kapcsolattartás intenzitása. A videochaten keresztüli kapcsolattartás némileg jobban elterjedt (0,3-0,4 ponttal), de számottevőnek ez a változás sem tekinthető. Elsősorban azok kommunikáltak gyakrabban videochaten, akik azelőtt is használták ezt a kapcsolattartási formát. Ezek az eredmények összességében az elszigetelődés irányába mutatnak, mely pszichésen is megterhelő lehetett a lakosság számára.

A saját kérdőíves vizsgálatunk során a közösségi események látogatása és a barátokkal nyilvános helyen való találkozás rendszerességét együt-

¹⁹ A kutatás még azelőtt készült, mielőtt hozzáférhetővé váltak a Covid19 ellen kifejlesztett vakcinák a lakosság számára.

tesen kérdeztük különböző időpontokra vetítve.²⁰ Az eredményekből az látszik, hogy a magyar emberek minimum havi egyszer eljártak közösségi eseményekre vagy barátaikkal találkozni a Covid19-világjárvány előtt. Valamivel aktívabb életmódot folytattak (átlag: 4,29 a hétfokú skálán) azok, akik később nem kértek a Covid19 elleni oltásokból, mint azok a megkérdezettek (átlag: 3,93), akik aztán beoltatták magukat. A koronavírus első két hullámában – mielőtt hozzá lehetett jutni az oltásokhoz – szintén az oltatlanok voltak valamelyest aktívabbak, azonban a járvány hatására mindkét csoportban nagyarányú (-1,55, illetve -1,38) aktivitáscsökkenésről beszélhetünk, tehát méltán érezhették magukat bezárva, elzárva a külvilágtól az emberek. Majd az oltások felvétele után megfordult a tendencia. Míg azok, akik felvették a koronavírus elleni védőoltást, átlagosan valamivel több mint havi egyszer (3,18) eljártak újra közösségi eseményekre vagy barátokkal találkozni, az oltatlanok viszont csak havi egyszer (2,9) mozdultak ki. A veszélyhelyzet elmúltával azonban újra közel olyan gyakran jártak el társaságba, mint a vírus megjelenése előtt, függetlenül oltottsági állapotuktól.²¹

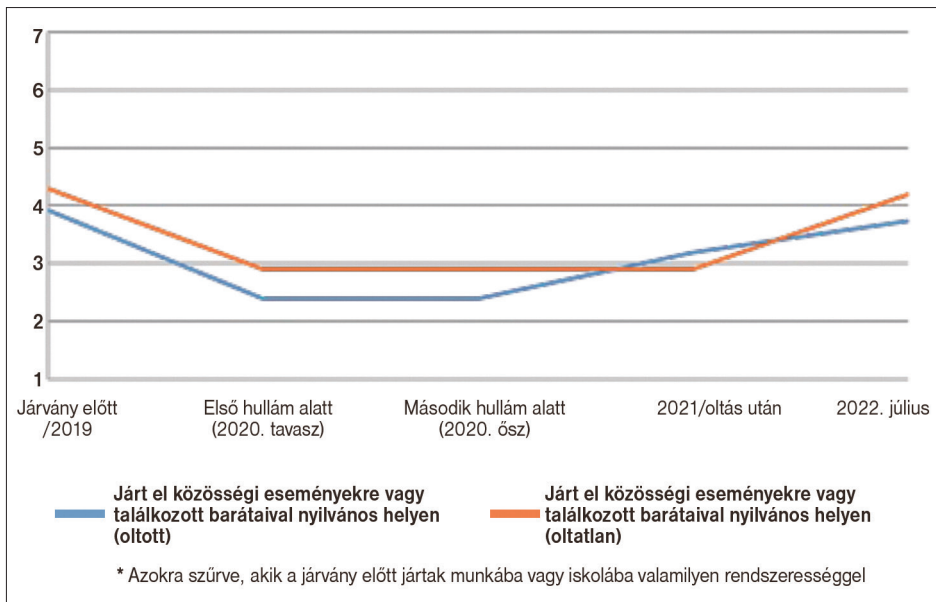
Az aktivitásváltozás hátterében álló összefüggések feltárása érdekében a szociodemográfia és a járvánnyal kapcsolatos egyéb attitűdváltozók hatását vizsgáltuk. A regresszióelemzés arra az érdekes összefüggésre világított rá, hogy míg az aktivitásra – arra, hogy a különböző időpontokban milyen gyakran járnak közösségbe a lakosok – hatással van az, hogy felvették-e az oltást a megkérdezettek, az aktivitás változására – csökkenésére vagy növekedésére – viszont nincs hatással. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a két csoport szokásai mögött nem az oltottság ténye, hanem eltérő társas személyiség típusok állhatnak. A szociodemográfiai változók magyarázó ereje a regressziós modellekben 8 és 13 százalék között mozog a különböző időpontokra (a járvány előtt, a járvány adott hullámaiban és 2022 júliusában) vetítve. Mindegyik időpontban a nem és az anyagi helyzet hat szignifikánsan az aktivitásra, továbbá szignifikáns kapcsolat van a további változók közül az aktivitás és az oltottság, valamint az események látogatásának gyakorisága és a Covid19-től való félelem között: minél aggasztóbbnak tartja valaki a koronavírus-járvány terjedésének problémáját, annál ritkábban jár közösségbe (a járvány előtt, alatt és jelenleg).

²⁰ Mind a saját adatfelvételünkben, mind a Századvég 2020-as kutatásában azonos hétfokú skálán lehetett választ adni a tevékenységek gyakoriságára: 1 = egyáltalán nem végezte az adott időszakban, 2 = ritkábban, mint havonta, 3 = havonta egyszer, 4 = havonta többször, 5 = hetente egyszer, 6 = hetente többször, 7 = mindennap.

²¹ Az oltatlanok csupán 0,1, az oltással rendelkezők 0,19 ponttal kevesebbszer járnak közösségbe a hétfokú skálán mérve, mint a Covid19 megjelenése előtt.

A szokásváltozásokra²² a nem, az iskolai végzettség és az anyagi helyzet van hatással, akár a Covid19 előtti időszakról a veszélyhelyzetre történő aktivitáscsökkenést, akár a veszélyhelyzetről a jelenlegi helyzetre való áttérést nézzük. Az első két hullám alatt a nők, az iskolázottabbak és a jobbmódúak nagyobb mértékben fogták vissza találkozásaik gyakoriságát, majd a veszélyhelyzethez képest nyárra ők azok, akik nyitottabbá váltak. Viszont, ha azt hasonlítjuk össze, hogy jelenleg mennyit mozdulnak ki az emberek, és mennyit jártak el a Covid19 megjelenése előtt, nem találunk szignifikáns eltérést egyik vizsgált kérdés mentén sem.

1. ábra: A koronavírus-járvány aktivitásra gyakorolt hatása (1–7-ig terjedő skála átlagai)

FORRÁS: SAJÁT SZERKESZTÉS. SZÁZADVÉG ALAPÍTVÁNY 2020, SAJÁT KUTATÁS 2022
 1 = EGYÁLTALÁN NEM VÉGEZTE, 2 = RITKÁBBAN, MINT HAVONTA, 3 = HAVONTA EGYSZER,
 4 = HAVONTA TÖBBSZÖR, 5 = HETENTE EGYSZER, 6 = HETENTE TÖBBSZÖR, 7 = MINDENNAP

²² Független változóként az első esetben, ahol a Covid19 előtti időszakról a veszélyhelyzetre történő áttérést vizsgáltuk, egy -6-tól 0-ig terjedő skálát használtunk, ahol a -6 azt jelenti, hogy sokkal kevesebbet járt el az illető a Covid19-járvány első két hullámában, mint a járvány megjelenése előtt, a -1 = csak kicsit kevesebbet, a 0 pedig, hogy ugyanannyit járt el, vagy valamivel többet, mint előtte. A második esetben, ahol a veszélyhelyzetről a jelenlegi helyzetre való áttérést mértük, a skála 0-tól +6-ig terjed, ahol a 0 azt jelenti, hogy ugyanannyit vagy kevesebbet járt közösségbe a megkérdezett július közepén, mint a veszélyhelyzet alatt, a +6 pedig azt, hogy sokkal többet.

A Covid19-oltás életmóddal és kapcsolattartással való viszonya

Miután felvették a védőoltást az emberek, az érintettek 12,5 százaléka jóval többet, 11,4 százaléka többet, ötöde kicsivel többet járt el eseményekre vagy találkozott nyilvános helyen barátaival, mint az oltások felvétele előtt. A beoltott felnőtt magyar lakosok fele (56,8 százalék) nem változtatott társasági szokásain közvetlenül az oltások felvétele után, vagy valamivel kevesebbet járt el, mint korábban. A lineáris regresszió elemzés szerint ezúttal gyengébb kapcsolat mutatható ki a demográfiai változókkal (megmagyarázott hányad: 7 százalék). Az iskolai végzettséggel és a településmérettel egyenesen arányosan nő a „társasági hajlandóság” az oltások hatására, azaz a diplomásokra és a budapestiekre jellemző leginkább, hogy többet mozdultak ki, miután megkapták oltásaikat.

Más kérdéssel is megközelítettük, hogy vajon hatást gyakorolt-e az oltás felvétele az emberek életmódjára, kapcsolattartási szokásaira. A kérdésre adott válaszok alapján, a korábban bemutatott eredményekkel egybecsengően csupán szerény összefüggés rajzolódott ki az oltás és a kapcsolattartási, viselkedési, védekezési szokások változása között. A megkérdezettek mindössze 15,7 százaléka válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy változtatott-e kapcsolattartási, viselkedési, védekezési szokásain, miután megkapta a Covid19 elleni védőoltást. A döntő többség (84,3 százalék) nem változtatott szokásain. A kérdésre igennel válaszolóknak egy nyitott kérdés adott lehetőséget arra, hogy megválaszolják, miképpen változtattak kapcsolattartási, viselkedési vagy védekezési szokásaikon.²³ A megkérdezettek legnagyobb része (19 százaléka) úgy érzi, bátrabb, szabadabb, nyugodtabb, vagyis nyitottabb lett az oltás felvétele óta. Minden nyolcadik megkérdezett (11,9 százalék) újra kimozdult, többet járt el eseményekre, emberek közé az oltások felvétele után. Minden tizedik válaszadó újra többet találkozott rokonaival, családtagjaival, idősebb ismerőseivel. 5,8 százalék kevesebbet hordott maszkot vagy el is hagyta azt.

Összességében tehát elmondható, hogy a többség számára nem volt olyan meghatározó társas interakcióiban a koronavírus elleni védőoltásokhoz való hozzájutás. A nagy többség elmondása szerint nem változtatott az oltás hatására életmódján, tehát az első hipotézisünk a kutatási

²³ Érdekes módon sokan (39 százalék) félreértelmezték a kérdést és arra válaszoltak, hogy a Covid19-járvány megjelenése óta min változtattak. Például többet mos azóta kezet, nagyobb távolságot tart stb.

eredmények fényében nem állja meg a helyét. Nem volt meghatározó fordulópont a magyarok társas életében az oltások felvételének lehetősége.

A fentieket támasztják alá a következő kérdésre adott válaszok is: *mi befolyásolta leginkább abban, hogy mennyit és milyen módon vett részt közösségi eseményeken, találkozókon a járvány ideje alatt?*²⁴ Leggyakrabban az általános járványügyi szabályok szigorúsága alapján döntöttek (21,2 százalék), nyolcból egy válaszadó (11,7 százalék) a maszkviselési kötelezettség mentén, 7,8 százalék az aktuális megbetegedési esetszámokat követve döntött.²⁵ A lakosság 7,3 százalékát az befolyásolta, hogy zárt vagy szabadtéri helyszínen lehet-e találkozni. Csupán 5,3 százalékot befolyásolt az, hogy be van-e már oltva, a másik fél oltottságától pedig csak 2,4 százalék tette függővé a találkozást.

A beoltottaktól azt is megkérdeztük, előfordult-e, hogy kevésbé keresték ismerősük társaságát, mert az nem oltatta be magát, illetve az oltatlanoktól fordítva. Az oltottak 13,4 százaléka nyilatkozta azt, hogy előfordult ilyen, mert félt, hogy megbetegíti oltatlan ismerőse, 8,2 százalékuk kevésbé találkozott oltatlan ismerőseivel, mert félt, hogy megbetegíti védetlen ismerőseit. A megkérdezettek háromnegyede viszont nem kerülte senki társaságát azok oltatlansága miatt. Az oltatlanok 86 százaléka nem került másokat azok oltottsága okán, 7,5 százalékuk viszont volt, hogy került valakit azért, nehogy megbetegítse a másikat, vagy 3 százalék azért, hogy ő ne legyen beteg, 7,3 százalék pedig a konfliktus miatt ritkította találkozásait oltott ismerőseivel. Így összességében minden ötödik (21,1 százalék) felnőtt magyar lakossal előfordult, hogy az oltás miatt kevésbé kereste valamely ismerőse, rokona társaságát.

Covid19 mint társalgási vagy vitatéma

A járványtéma, valamint a Covid19 elleni védőoltás – a hivatkozott amerikai kutatásokhoz hasonlóan – a magyar lakosságot is megosztotta valamelyest. A felnőtt korú lakosság körében készített ezerfős reprezen-

²⁴ A kutatásban részt vevők két legfontosabb szempontot sorolhattak fel. A válaszokat súlyoztuk és összevonva mutatjuk be, az első említés kétszeres, a második említés egyszeres súllyal szerepel az összevonásban.

²⁵ A megkérdezettek 12,8 százaléka a koronavírus-járvány előtt sem járt eseményekre, találkozókra, 11,9 százaléka a járvány kitörése óta nem vett részt ilyesmin.

tatív kutatásunk szerint a megkérdezettek többségének (52,5 százalékának) előfordult vitája környezetével a koronavírus-járványról. A lakosság 6 százalékának komoly veszekedése is volt emiatt, 47,4 százalékának pedig csak kisebb vitája. Fontos megjegyezni, hogy a téma nem feltétlenül önmagában okozhatott nézeteltérést, hiszen az oltáspártiság, illetve a kormánypárt járvány megfékezését célzó intézkedéseinek támogatása gyorsan átpolitizálódott, így a nézeteltérések mögött vélhetően megbújik a téma politikai vetülete is. A logisztikus regresszió elemzés lényegében ugyanolyan összefüggésekre mutatott rá a szociodemográfiai és más független változókkal a nézeteltérések kapcsán, mint amilyen korrelációkkal a szokásváltozások mentén találkoztunk. A demográfiai változók önmagukban csupán 7,1–9,4 százalékot magyaráznak abból, hogy volt-e valakinek vitája környezetével a koronavírus-járványról, a többi független változó²⁶ modellbe építése 10,8–14,4 százalékra emelte a megmagyarázott hányadot. A legszorosabb összefüggést az iskolai végzettséggel találtuk: minél iskolázottabb valaki, annál valószínűbb, hogy összetűzésbe került barátaival, ismerőseivel vagy rokonaival a Covid19-ről. Ez azonban nem meglepő, hiszen a szokásváltozásoknál is az látszott, hogy a diplomások vették legkomolyabban a vírus terjedését és drasztikusan változtattak életmódjukon. Továbbá vélhetően inkább jellemző rájuk az intellektuális társalgás és a fejlettebb vitakultúra. A jobb anyagi helyzetben lévők körében szintén nagyobb valószínűséggel találkoztunk nézeteltéréssel. Róluk ugyancsak az mondható el, hogy nagyobb mértékben építették le kapcsolataikat és programjaikat a Covid19-járvány hatására, mint kedvezőtlenebb anyagi helyzetű embertársaik. Az életkorral mutatott még szignifikáns kapcsolatot a regressziós modell, mikor még csak a demográfiai változókkal elemeztük az összefüggéseket. Aszerint a fiatalokra inkább jellemzőnek tűnt, hogy vitába szállnak koronavírussal kapcsolatos témákban, azonban a többi független változó²⁷ modellbe emelése után az életkor hatása már nem érvényesült. A korábbiakhoz hasonlóan itt is a vírus terjedése körüli aggodalom hat még a konfliktusokra. Minél aggasztóbbnak tartja valaki a vírus terjedésének problémáját, annál valószínűbb, hogy vitába keveredett a témában. Gyenge összefüggést találtunk továbbá a pártpreferenciával: az Ellenzéki Összefogás szavazótáborával valamivel nagyobb valószínűséggel keveredett vitába, mint mások. Az ol-

²⁶ Mennyire aggasztja a koronavírus-járvány; be van-e oltva; volt-e Covid-beteg; az oltás miatt előfordult-e, hogy kevésbé kereste valaki társaságát; pártpreferencia.

²⁷ Ugyanazok a változók.

tottság nem hatott szignifikánsan a nézeteltérések előfordulási esélyére, és az sem, hogy előfordult-e a megkérdezettel az, hogy kevésbé kereste ismerőse társaságát, mert ő másként cselekedett az oltással kapcsolatban.

A vitában érintettek 89,5 százalékának szerencsére ezek nem okoztak törést kapcsolataiban, 8,3 százalékuknak azonban megromlott, 3,3 százalékuknak pedig meg is szakadt köteléke e viták következtében.

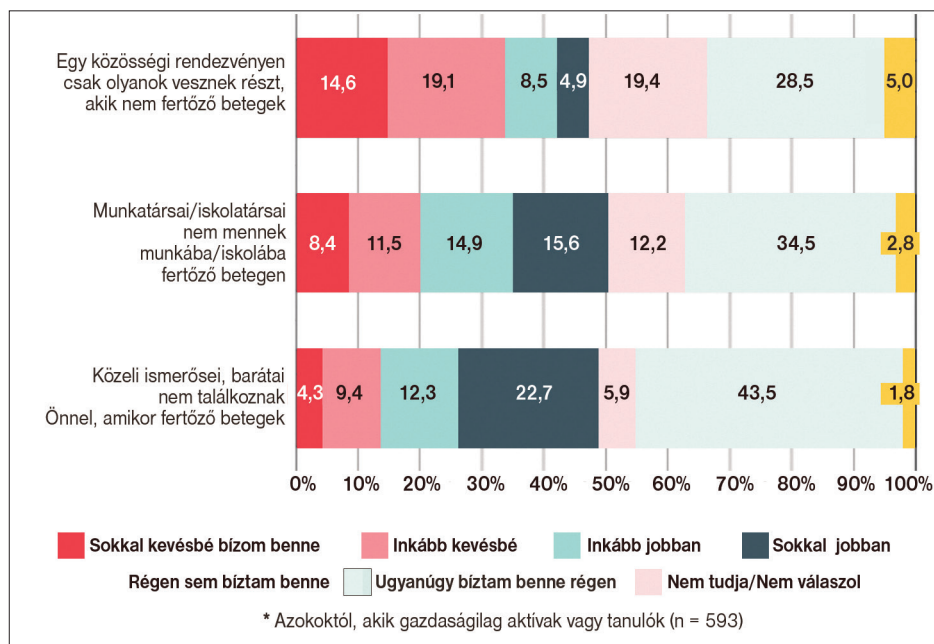
A kérdésre adott válaszok arra mutattak rá, hogy a második hipotézis sem állja meg teljes mértékben a helyét. Ugyan a többségnek volt vitája a Covid19-ről, komoly vitája keveseknek akadt. Összességében pedig csupán a magyar lakosok 1,7 százaléka jutott el a nézeteltérés folytán odáig, hogy meg is szűnt emiatt kapcsolata, 4 százalékban pedig előfordult, hogy Covid19-cel kapcsolatos véleménykülönbségek miatt romlott meg a viszonya. Tehát számottevő mértékű szakításokról nem beszélhetünk.

A Covid19-világjárvány bizalomra gyakorolt hatása

Magyarországon még nem készült felmérés a Covid19 általános bizalomra gyakorolt hatásáról, csupán a közeli kapcsolatokra vonatkoztatva, ahogy azt az előző fejezetekben bemutattuk. Mi is csupán a bizalomnak egy szelétét érintettük kutatásunkban. A Covid-szabályok betartásába vetett bizalmat mértük fel a kérdőívünkben. A válaszokból az derült ki, hogy ha a megkérdezettek össztársadalmi szinten gondolnak az emberek magatartására, a magyarok általánosságban kevésbé bíznak abban, hogy az emberek nem mennek közösségi rendezvényekre, ha fertőző betegségük van, mint ahogy közvetlen környezetükről vélekednek. Ez azonban nem meglepő, hiszen például konjunktúrakutatások során is általános tapasztalat, hogy a mikrokörnyezettel, amellyel az embereknek közvetlenebb tapasztalatai vannak, jellemzően elégedettebbek a megkérdezettek, mint általánosságban, az ország ügyeit illetően.

A felnőtt magyar lakosság harmada (33,7 százaléka) kevésbé bízik a koronavírus-járvány megjelenése óta abban, hogy *egy közösségi rendezvényen csak olyanok vesznek részt, akik nem fertőző betegek*, ötből egy a járvány előtt sem bízott ebben, tehát a többség (53,1 százalék) bizalmatlan valamilyen mértékben. A megkérdezettek több mint negyede (28,5 százaléka) viszont régen is bízott abban, hogy csak egészségesen járnak az emberek ilyen eseményekre, 13,4 százalékuk pedig optimistább lett a járvány kitörése óta.

2. ábra: A koronavírus-járvány megjelenése előtti időszakhoz képest jobban, kevésbé vagy ugyanannyira bízok abban, hogy...? (%)

FORRÁS: SAJÁT KUTATÁS 2022

Pozitívabb visszajelzéseket kaptunk, amikor a munka- vagy iskolatársakra kérdeztünk rá: a válaszadók kétharmada (65 százaléka) bízok abban, hogy munka- vagy iskolatársai nem mennek munkába, iskolába fertőző betegen. A megkérdezett aktív dolgozók harmada (34,5 százaléka) régen is bízott ebben, közel harmaduk (30,5 százaléka) bizalma viszont a Covid19-világjárvány terjedése óta nőtt. Még inkább lojálisak a magyarok közeli ismerőseikkel, barátaikkal: a lakosság több mint háromnegyede (78,5 százaléka) adott pozitív választ velük kapcsolatban. A megkérdezettek 43,5 százaléka a járvány előtt is bízott barátaiban, hogy nem találkoznak velük, ha fertőző betegek, háromból egy esetben pedig a járvány óta alakult ki ez a bizalom feléjük.

Ismét logisztikus regresszió elemzést alkalmaztunk annak feltérképezésére, hogy kik azok, akik inkább bizalmukat veszítették abban, hogy embertársaik nem mennek fertőző betegen közösségi eseményekre. Akár általánosan tettük fel a kérdést, akár a munkatársakra, iskolatársakra vagy közeli ismerősökre, barátokra vonatkoztatva, a szociodemográfiai változókkal egyik esetben sem állt szignifikáns kapcsolatban a

bizalomvesztés, egységesen vélekedett a lakosság. Viszont azok a megkérdezettek, akik voltak Covid-betegek, továbbá azok, akiket jobban aggaszt a koronavírus terjedése, egyértelműen nagyobb valószínűséggel váltak bizalmatlanabbá mindhárom embercsoporttal szemben. Továbbá azok a válaszadók, akikkel előfordult, hogy kevésbé keresték ismerősük társaságát, mert ők másként cselekedtek az oltással kapcsolatban, inkább bizalmukat veszítették ismerőseikben, barátaikban a tekintetben, hogy csak egészségesen találkoznak velük. A harmadik hipotézisünk – mely szerint valamelyest bizalmatlanabbá váltak a magyarok embertársaikban, hogy betartják a Covid19-járvány megjelenésének hatására létrejött új etikettet, ha csak távoli társadalmi környezetükre gondolnak a megkérdezettek – megállja a helyét: 20,3 százalékponttal nagyobb hányadban lettek bizalmatlanok, mint ahányan bizakodóbbak a járvány megjelenése előtthöz képest. A közvetlen környezettel kapcsolatban viszont javult a helyzet: nem lehet bizalomvesztésről számot adni, ugyanis 10,6 százalékponttal nagyobb arányban válaszolták azt az aktív dolgozók (vagy tanulók), hogy jobban bíznak munkatársaikban (iskolatársaikban), hogy fertőző betegen nem mennek dolgozni (vagy iskolába), mint akik kevésbé bíznak bennük a járvány kitörése óta. A közeli ismerősök tekintetében a mérleg egyértelműen pozitív; a lakosság 21,3 százalékponttal nagyobb arányban vélekedik pozitívabban, mint ahányan negatív irányú változást tapasztaltak.

Összefoglalás

Kutatásunk során az derült ki, hogy az oltáshoz való hozzájutás nem volt vízválasztó a többség számára a társas kapcsolatainak ápolása tekintetében. Csupán az oltást felvevők kétötöde számára volt vélhetően fontos mérföldkő, hogy hozzájutottak a vakcinához, védettebbnek érezték magukat tőle és valamivel aktívabb életmódot folytattak utána. Maga a koronavírus megjelenése nagyobb életmódváltást jelentett mindenki számára, mint az oltottaknak az oltottság utáni felszabadulás. Többen az oltottak közül is óvatosak maradtak, azonban 2022 nyarára lassan mindkét csoport élete nagyjából visszarendeződni látszott, többé-kevésbé visszatértek az emberek korábbi életmódjukhoz, legalábbis ami a közösségi események látogatását és a barátokkal való találkozások gyakoriságát illeti. Legfrissebb kvantitatív kutatásunk terjedelmi korlátok miatt egyéb tevékenységekre nem térhetett ki.

A fellelhető korábbi kutatási tapasztalatokkal többnyire összecsengően eredményeink egy, a baráti kapcsolatokat megviselő járványhelyzet képét festik le. A világjárvány megjelenésével a különböző szokásrendszerek közül a barátokkal való személyes találkozások gyakoriságát építették le a legnagyobb mértékben a magyar lakosok. Terjedelmi korlátok miatt nem kérdeztünk rá külön, hogy mennyire rendeződtek vissza kifejezetten a baráti találkozások, illetve hogy a ritkuló találkozások mennyiben viselték meg vagy értékelték át a baráti kapcsolatokat, amely kérdések megválaszolására egy következő kutatás adhat alkalmat. Erre vonatkozólag Herke, Vida, Bíró-Nagy és munkatársaik kutatásában találhatunk utalásokat.²⁸ Felmérésünk rámutatott, hogy míg magára az aktivitásra – arra, hogy a különböző időpontokban mennyit járnak közösségbe a lakosok – hatással van az, hogy éltek-e az oltás lehetőségével a megkérdezettek, az aktivitásváltozás háttérében azonban jellemzően nem ez áll. Egyértelműen nagyobb társasági életet éltek a járvány előtt, a járvány első két hullámában és 2022 júliusában is azok, akik nem kértek a Covid19 elleni vakcinából, mint azok, akik felvették a védőoltást. Viszont mindkét csoport csökkentette aktivitását, mikor megjelent a vírus, illetve növelte a veszélyhelyzet megszűnésekor. A védőoltás felvétele vagy annak megtagadása nem befolyásolta közvetlenül azt, hogy mennyit jár el közösségi eseményekre valaki, illetve találkozik-e barátaival nyilvános helyen, legfeljebb rövid ideig tette valamivel bátrabbá az oltottakat a veszélyhelyzet alatt, a csökkenő esetszámokkal és az ennek köszönhető általános nyitással viszont a csoportok közötti ilyen jellegű különbség megszűnt. Eből arra a következtetésre juthatunk, hogy a két csoport eltérő szokásai mögött nem maga az oltás felvétele vagy fel nem vétele, hanem eltérő személyiségtípusok vagy gondolkodásmódok állhatnak, ami egy következő tanulmány vizsgálatának tárgya lehet, erre nem terjedt ki a kutatásunk.

Felmérésünkből az is kiolvasható, hogy az oltás és a Covid19 körüli viták kevésbé voltak meghatározóak, mint ahogy azt előzetesen feltételeztük. Ugyan minden második magyar felnőtt lakosnak előfordult vitája a témáról, ez csupán a teljes lakosság 2 százaléka esetében vezetett szakításhoz. Minden ötödik felnőtt magyar lakossal előfordult, hogy kevésbé kereste valamely ismerőse, rokona társaságát annak oltottsági állapota miatt, azonban a megszakadó barátságok háttérében többségében nem a viták állhatnak, hanem a kapcsolatok fontosságának újraértékelése a távolságtartás során. Azzal azonban nem foglalkoztunk jelen kutatásunk-

²⁸ Herke–Albert–Dávid 2021; Vida–Popovics 2021; Bíró-Nagy–Szászi 2021a, b.

ban, hogy milyen szerepe lehet ezekben a vitákban a téma átpolitizált jellegének, és ezekért a nézeteltérésekért milyen mértékben felelnek a téma mögött feszülő politikai ellentétek. Egy következő kutatási fázisban érdemes lehet a Covid-viták előfordulását egybevetíteni azzal, hogy a lakosok közvetlen társas környezete mennyire homogén vagy polarizált politikailag, és ez milyen összefüggésben állhat a járványhelyzetről kialakult véleménykülönbségekkel, vitákkal.

A kérdőívünkre adott válaszok szerint általában más emberekre gondolva valamivel bizalmatlanabbak lettek a magyar lakosok a Covid19-etikett betartását illetően, hiszen minden harmadik válaszadó kevésbé bízik a járvány előtti időszakhoz képest abban, hogy közösségi rendezvényen csak olyanok vesznek részt, akik nem fertőző betegek. A munkatársaikban és ismerőseikben a bizalomvesztés mértéke viszont kisebb, sőt többeknek nőtt, mint csökkent a bizalmuk e tekintetben a közvetlen környezetükkel kapcsolatban. Kutatásunk azonban a bizalom kérdésének csupán egy kis szeletére terjedt ki. A jövőben érdemes lenne több szempontból körbejárni, hogy a Covid19 mennyiben befolyásolta a másokba vetett bizalmat, nem csupán nukleáris, hanem osztársadalmi szinten is, hiszen a teljes társadalmat érintő általános bizalom változása hosszú távon is meghatározó közösségünk működése szempontjából.

Irodalom

Albert, F. – Brys, Z. – Gerdán, M. 2021: A Covid19-pandémia hatása a fontos kapcsolatokra – Fókuszban a párkapcsolatok. In *A Covid19-járvány társadalmi hatásai – gyorsjelentés*. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, 14–17.

Bíró-Nagy, A. – Szászi, Á. 2021a: *Koronavírus és válságkezelés – A magyarok tapasztalatai egy év után*. Budapest, Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions.

Bíró-Nagy, A. – Szászi, Á. 2021b: *Lélekben a járványon túl – A magyar társadalom a koronavírus-járvány negyedik hullámában*. Budapest, Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions.

Bjørnskov, C. 2007: Determinants of generalized trust: a cross-country comparison. *Public Choice*, 130. évfolyam, 1–21.

Brück, T. – Ferguson, N. – Justino, P. – Stojetz, W. 2020: *Trust in the time of corona*. WIDER Working Paper Series wp-2020-82. Helsinki, World Institute for Development Economic Research (UNU-WIDER).

Calo-Blanco, A. – Kovářík, J. – Mengel, F. – Romero, J. G. 2017: Natural disasters and indicators of social cohesion. *PLoS One*, 12. évfolyam.

Cassar, A. – Healy, A. – Von Kessler, C. 2017: Trust, risk, and time preferences after a natural disaster: experimental evidence from Thailand. *World Development*, 94. évfolyam, 90–105.

Cox, Daniel A. 2021: *The State of American Friendship: Change, Challenges, and Loss*. <https://www.americansurveycenter.org/research/the-state-of-american-friendship-change-challenges-and-loss/>

Fleming, D. A. – Chong, A. – Bejarano, H. D. 2014: Trust and reciprocity in the aftermath of natural disasters. *The Journal of Development Studies*, 50. évfolyam, 1482–1493.

Herke, B. – Albert, F. – Dávid, B. 2021: Baráti kapcsolatok változása a Covid19 alatt. In *A Covid19-járvány társadalmi hatásai – gyorsjelentés*. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, 18–21.

Hommerich, C. 2012: Trust and subjective well-being after the great east japan earthquake, tsunami and nuclear meltdown: preliminary results. *Japanese Journal of Sociology*, 21. évfolyam, 46–64.

Jakopánecz, E. 2021: *A megváltozott élet a Covid19-járvány ideje alatt. Nagyszámú mélyinterjú kutatás eredményei*. <https://www.researchgate>.

net/publication/354094281_maradjotthon_Koronas_elet_A_megvaltozott_elet_a_COVID-19_jarvany_ideje_alatt_Nagyszamu_melyinterjus_kutatas_eredmenyei

Kang, S. H. – Skidmore, M. 2018: The effects of natural disasters on social trust: evidence from South Korea. *Sustainability*.

Morgan, G. S. – Wisneski, D. C. – Skitka, L. J. 2011: The expulsion from Disneyland: the social psychological impact of 9/11. *American Psychologist*, 66. évfolyam, 447-454.

OnePoll 2021: *Vaccinated americans call it quits with friends who refuse to get the covid-19 shot*. <https://www.onepoll.us/vaccinated-americans-call-it-quits-with-friends-who-refuse-to-get-the-covid-19-shot/>

Pew Research Center 2021: *People in advanced economies say their society is more divided than before pandemic*. https://www.pewresearch.org/global/2021/06/23/people-in-advanced-economies-say-their-society-is-more-divided-than-before-pandemic/?utm_source=AdaptiveMailer&utm_medium=email&utm_campaign=21.06.23%20-%20GENERAL%20COVID%20Global&org=982&lvl=100&ite=8708&lea=1865844&ctr=0&par=1&trk=

Putnam, R. D. 2002: Bowling together. *The American Prospect*, 13. évfolyam, 20–22.

Sibley, C. G. – Greaves, L. M. – Satherley, N. – Wilson, M. S. – Overall, N. C. – Lee, C. H. – et al. 2020: Effects of the Covid-19 pandemic and nationwide lockdown on trust, attitudes toward government, and well-being. *American Psychologist*, 75. évfolyam, 618–630.

Thoresen, S. – Blix, I. – Wentzel-Larsen, T. – Birkeland, M. S. 2021: Trusting Others During a Pandemic: Investigating Potential Changes in Generalized Trust and Its Relationship With Pandemic-Related Experiences and Worry. *Frontiers in Psychology*.

Vida, V. – Popovics, P. 2021: A Covid19-járvány hatása Magyarországon az élet különböző területeire (munka, magánélet, egészségi és mentális állapot). *Régiókutatás Szemle*, 6. évfolyam, 1, 25–36.

YouGov 2021: *The big friendship survey*. <https://docs.cdn.yougov.com/byav0wzw4d/YouGov%20-%20The%20Big%20Friendship%20Survey.pdf>